

mának tartjuk Lukács György megfogalmazását elfogadva: „a történelmi élmény kifejezéséből nőtt meg az, amit mi modern drámának nevezünk”. Száraz történelmi élménye s a történelemről szerzett tudása biztosítja azt a költői látásmódot, embert és szituációt teremtő alkotóképességet, amely a történelmi témában a jelenről beszél. A televíziójáték műfajában pedig a Száraz-drámákat, helyenkénti tételeességüket is beleszámítva, az egész műfaj fejlődésére termékenyítő hatásának látjuk, mert szerzőjük mesterien formálja az olyannyira fontos dialógusokat, és a zárt téren való mozgató törvényeit érvényesítve nagy hatású drámai sűrítést ér el (Hermann István szerint a televízió szinte színpad). A mindennapi életéről szólnak ez történelmi tárgyú televíziójátékok, az ember küzdelméről azért a szabadságért, amelynek megvalósításáért élni érdemes. (Magvető.)

TÓTH GYULA

Dobai Péter: Hanyatt

Vajda Jánosról írta Dobai a jubileum kapcsán: „Nem híd, nem hídfő, pontifex... a lírában. Az, hogy kezdőként, húszévesen Petőfi hatása alatt állott — természetes; az, hogy előfutára Adynak — természetes; de a váli erdő, az üstökös, a nyári les, a nádas, a tó, a mély vadon, a Montblanc képeit sem Petőfi, sem Ady nem hordozta át — életből, honvágyból műbe — csak ő, Vajda János, aki a társat, az élettársat az abszolút szépségben, az abszolút emléken, a tökéletes egymásban kereste...” (Tiszatáj, 1977/7.). Ez a kötődés, amelyik *Hanyatt* című kötetében versben is kifejeződik, egyik fix pont Dobai költői világában. Az, hogy a változás, az elaprózódás veszélyei és a szintézis lehetetlenségének kétségei közt a kapcsolat a XIX. század költőjéhez biztos háttér. Vajda mint inspiráló, aki „vární, emlékezni: hív és megindít”, Reviczky pedig a magányosság példájával hat (*Fasor, Perdita*).

Az emlékezés is kulcsszó. Dobainak van egy korábbi novellája, amelyiknek a főhőse úgy akarja tisztázni a képzelet és az emlékezet közötti határvonalakat, hogy szemlét tart a régi fényképek között. Arra gondolt, hogy a múltbéli arcmások megőrizték *olyannak* az arckokat, amilyeneként valaha léteztek (*Gótika*). Új verseskötetének első két ciklusa csaknem teljes egészében ezt kísérte meg; a visszatérést a régi szobákba, a hajdani helyzetekhez. Tárgyakat, eszközöket faggat arról, mi a *volt* és a *van* különbsége. Úgy gondolom, a párhuzam felvillantásával is világos, hogy Dobainál azonos tőről fakadnak a művek, hogy következetesen törekszik a szigorúan vett műfaji határok összemosására.

Az alapkérdés, ami több versben előkerül (*Látni és viszontlátni, Egy régi helyre érve, Nyugodtan megállni ott*), beléphetünk-e a „régí” szobákba, kertbe, emlékekbe, paradoxnak hat. Mégis oly bő élményforrás, hogy versek sorában határozza meg a nosztalgikus emlékezést. Eddig is tudtuk, hogy Dobai filozofikus töltésű verseket ír. Ebből az aspektusból kísérli megragadni az objektív időt, az élet egyszerűségét, a pillanat visszahozhatatlanságát. Korábbi, *Egy arc módosulásai* című (1976) kötetében időrendben tartott szemlét a változás fölött. Már ott előkerült, ami a *Hanyattban* vezérszólammá emelkedett, hogy a régi szobák tárgyait, pillanatait, arcait a *jelenbeli* tudat értékeli-elemzi s ez ellentmondást, már-már megfoghatatlanságot eredményez (*Egy állapot szótárának kérdéssora*).

Igy végül is a saját múltunk felidézhetetlen lenne, de a képzelet — mint végső eszköz — állandóan rendelkezésre áll. Kézenfekvőnek látszik a költő következtetése, hogy a képzelet a legfontosabb, már-már az egyetlen olyan pont, amibe bele lehet kapaszkodni, ha emlékezünk.

A líratörténet tanúsága szerint — egy bizonyos koron túl — a legtöbb lírikus fölébe hajol a múlt „kútjának”. Ezzel mintegy jeleztem, hogy nem a vállalkozásban, hanem a megoldásban kell keresni a mást, az újat, az eltérőt, az egyénit. Azzal sem mondunk túlságosan sokat, hogy a *Hanyatt* a megelőző kötetekben megkezdett úton továbbhaladva, gondolati síkon, filozofikus eszközökkel dolgozik. Legelőbb azt kell rögzíteni, hogy a „visszatérés” behatárolt, pontosan felmérhető térbe történt. Mondhatjuk azt, hogy szűkített a számbaveendő területen a költő, hiszen szobákat jár körbe, azokat, amelyeknek valami köze volt (van) életéhez.

A dolog így egyszerűnek tűnik; a szűkebb térrel mélyülő, alaposabb lesz a fel-térképezése annak, ami foglalkoztatja. A verseket olvasva azonban hamar bizonytalanná válunk, mi a központi mag, mi az inspiráló lényeg? A visszatérés ténye, az emlékidezés, a múlt és a jelen különbsége vagy a képek elhalványulásának megakadályozása? Dobai írányutatást ad e tekintetben, amikor arról beszél, hogy bemen-vén a régi szobákba — bárkivel és bármivel —, onnan és az évekből nem térhetünk vissza. „Itt éltem és most máshová érkezem” — írja. Ez a tény adja a kötet számos versének anyagát. A visszatérés következményeit gondolati síkon ragadja meg, egy készenléti állapottal, hogy a különbségek minél pontosabban leírhatók legyenek. Az első lépés a nem egyezés megállapítása, a második a viszonyítás értelmetlenségének kimondása: „Valami különös és mély meggyőződés kell ahhoz, / hogy életünk ne hasonlítsuk össze másokéval” (*A kiáltás még egyszer kiált*). Dobait a visszatérés kísérlete győzte meg, hogy lehetetlen *Az idő látványa*, nem tudjuk a dolgokat évekkel később *ugyanígy* látni. Máshol kereste hát a megoldást, s mint jeleztem, a képzeletben talált magyarázatot. Kiderül ez *Máshogy történt, de már nem emlékszem hogyan* című verséből: „Létezésünk legtisztább dokumentuma: / a képzeletünk. / A lét olyan, / ahogy az eszünkbe jut. / *In flagranti* élünk mások életében.”

Az idézett mondatok mindegyike fontos összegzés, amelyre további darabok épülnek. A képzelet szerepét megnagyítja, mert az emlékezésben döntő a szerepe, és innen egyenes út vezet ahhoz, hogy kimondja: „Az emlék önmagában is valóság: / attól függetlenül, hogy minek az emléke és kié” (*Az emlékek, titkos hajtóművek*). Eddig eljutva arra is válaszolnia kell, hogy mi az emlék? Itt Dobai két tudatról beszél, a vanról és a voltról, amelyek együtt öltének testet, majd azt írja, hogy csak az az emlék, amit másként látunk, mint ahogy éltük (*Szintézis*).

A gondolatmenet vázlatos ismertetése felveti a hitelesség kérdését. Annál is inkább, mert lehetne érveket sorakoztatni ellenére. A megfogalmazódó kétségnek — dicséretére legyen mondva — előbe megy Dobai. Előbb azzal, hogy az emlékezetet (építkezésre) alkalmatlan alapnak nevezi: „Nincs fundamentumod!” (*Make up, konkrétan*). Majd fix pontot is megmutat, amelyen sem az emlékezet, sem a cselekvés nem változtathat (*Semmiben nem érdemes kételkedni*). Az ebből következő hullámzást itt-ott nehéz követni, nem tudhatja az olvasó, terhes-e vagy szép a múlt (*Megint, Pálmák és renováció*), hogy a jelen élményei vagy a régiak fontosabbak (*A B utcai internátusból elindulva valamerre, Elválás Cuba szigetétől*). De az bizonyos, hogy a kötet megértése szempontjából egyik fontos vers — *Arcod az években* — tagadja az emléket.

A kötet harmadik, *A szék* című ciklusában a megőrzésre, a jelen élményeinek feldolgozására került a hangsúly. Azt rögzíti, amit képek, szobrok, gobelinek adnak: Itt a leírás eszközhöz nyúlt, de nem azt közli, amit látott, hanem amit érzett. Így derül ki, hogy a nyugalmi állapot, amit a *Hanyatt* könyv- és verscím sugall, csak látszat. A „kipihen” ige nem ellensúlyozza Dobainál a küzdést, az új és új nekilendülést, a bizalmat abban, hogy a világ alaposabb feltérképezésével meg lehet alkotni a *Szintézist*.

Van egy kísérlet tehát, ami a költőnek — látszatra — csaknem reménytelen. Így csupa paradoxon, amihez eljuthatunk a *Hanyatt* olvastán. Azt javasolja, hogy minden ponton egyenletes intenzitással kell élni. Kérdés, megvalósul-e ez az eszmény a versekben? Sorra véve a kötet darabjait, azt látjuk, hogy gyakori az ismétlés, a visszatérő kép-gondolat. Ezek alaposabb vizsgálatával kiderül, hogy Dobainál van

bizonyos sorrendi csere. A „kép-gondolat” művészi eszmény, elméleti úton megteremtett teória marad, kevésbé érződik a *Hanyatt*-ban a kényszerítő élmény, az átéltségből fakadó megkérdőjelezhetetlen hitelesség. Problémafelvetése, megnevezései intellektuálisak, mindenben ilyen meghatározottságot lát.

Új kötetében Dobai az *Egy arc módosulásaiban* megkezdett úton halad tovább. A *Hanyatt* fő szólama a keresés, a küzdés, a volt és a van összebékítésének szándéka. Eszközei és kifejezőmódja változatlanok, s ez arra utal, hogy az elért eredmények megtartó továbbvitelére törekedett. Tudja, hogy a „megszólalás kockázat”, épp ezért kellene meggondolnia, helyes-e néha úgy beszélni, „mintha előlről és először kellene kezdeni”, meg azt is, szerves kötőanyagok-e a versekben a spanyol, angol, német kifejezések. A rokonszenves küzdés tehertételei ezek. (*Magvető.*)

LACZKÓ ANDRÁS

Perjés Géza: Mohács

Perjés Géza *Mohácsának* dicséretét megírta már az ÉS-ben Zöldi László, s okos elemzésében szépen méltatta a szerző történetírói magatartását is; főleg Perjés lovas- és szakszerű „toleranciáját” a „Nemeskürty-jelenség” iránt. Azt is észrevette s kellőképpen hangsúlyozta, hogy ebben a könyvében Perjés már rég nem Nemeskürty *Ez történt Mohács után*-jával vitatkozik, hanem Szakály Ferenc *Mohácsával*. „Két, továbbgondolásra serkentő föltevés feszül tehát egymásnak — írja —: a *lopakodva hódítás* szakályi és a *szulejmáni ajánlat* perjesi elmélete.” És abban is igaza lehet, hogy a kétféle elmélet „korántsem kibékíthetetlen”; ellenkezőleg, logikus folytatása egymásnak, hiszen a *lopakodva hódítás* taktikáját ésszerűen követhette a *szulejmáni „béke”-politika*. De hogy milyen volt a török „béke”, arról se Szakály, se Perjés nem szól. Ám hagyjuk egyelőre ezt a kérdést függőben, s nézzük inkább, milyen volt a török háború. A török hadviselés tüzetes földerítése és leírása ugyanis Perjés új könyvének úgylehet legizgalmasabb része, nagy újdonsága, s (a *szulejmáni béke-ajánlattól* teljesen függetlenül) maradandó nagy értéke.

Tudtuk persze eddig is, hogy a török hadsereg nem holmi barbár horda volt, jól ismertük szervezési elveit, és nem voltak egészen megbízhatatlanok a számszerű becslések sem a Mohács alá fölvonuló haderőről. Épp ezekkel a régibb s új vizsgálatokkal összehasonlítva derül ki azonban Perjés modern kvantitatív módszerének óriási fölénye. Ritka kivételként történezeink között, Perjés ugyanis nemcsak ahhoz ért, miként kell megszerezni s feldolgozni számszerű adatokat, hanem ahhoz is — s ez már a történetírás művészete —, hogyan kell hasznosítani. Így azután szó szerint megelevenedik a Mohács-hoz fölvonuló 150 ezres hadsereg; látjuk, amint áthömpölyög három nap és három éjszaka az Eszéknél épült 3,5—4 méter széles hídon. Hogyan éri ezt el Perjés? Kiindulva ebből az ismert adatból, „számolva továbbá azzal, hogy naponta legalább négy órát vett igénybe a híd karbantartása — horgonyok, kötelek meghúzása, megrongálódott pallók kicserélése stb. —, akkor az átvonulás 60 óráig tartott. Óránként 4,5—5 km-t számítva, a menetoszlop teljes hossza 270—300 km lehetett. Mi fért el egy ilyen hosszúságú menetoszlopban?” S Perjés most bravúros becslésekkel rekonstruálja, mi fért el: mennyi lovas, mennyi és milyen tüzérség, mennyi gyalogos; s mennyi szekér, hány teve a lőszer, az élelem, a takarmány szállítására. Mindig a biztos részletekből, adott és jólismert elemekből indul ki — például a korabeli török tüzérség megosztásából és műszaki adataiból, a tevék teherbírásából, a szükséges élelem és takarmány mennyiségéből stb. —, s aztán menetoszlop-kilométereket, elvonulási időket, elszállítandó terhet számolja megkapja a